

KÖRÖSFŐI K. ALADÁR: A NÉP- MŰVÉSZETRŐL.

Az emberiség történetében sok-sok ezer év telt el, anélkül, hogy ez a fogalom: „népművészet“, mint különálló valami, tudatunkra ébredt volna. Jórészt azért, mert mint mindenben, úgy itt is a határozott differenciálódás csak hosszas fejlődésnek eredményeként jelentkezik. De nem kizárólagosan. Igaz, az emberiség művészete olyan népművészetfélével kezdődik, de már réges-régen — akár a keleti kultúrákra, akár pedig Egyiptomra gondolunk — látunk arisztokratikus, rendi művészeteket is fejlődni, melyeknek külön kívánalmaik és termékeik vannak; uralkodó osztályok s nem a nép szükségleteit elégítik ki, bár előállítóik gyakran éppen a nép fiai! De ennek a szónak is, hogy „nép“ mint változik egyes korok szerint az értelme! Odysseus meredek fedelű palotájának az ő bronzsarkú kapuival, arany serlegeivel és bíborfonalas szőnyegeivel bizonyára egészen más volt a művészete, mint Eumaiosé, az ő kondásának kunyhójáé, de azért Eumaiosnak még mindig volt valami köze amahhoz is. Viszont bizonyára Eumaios gamós botja, szekercéje és tarisznyája is kétségkívül egészséges népművészet termékei voltak, csak hogy soha senki ügyet nem vetett reájuk.

Miért ébredt hát éppen most oly élesen tudatunkra ez a fogalom, hogy népművészet? Mi az oka annak, hogy egyszerre oly nagyon kezdjük megbecsülni, csodálni és szeretni a nép legegyszerűbb gyermekeinek művészi munkálkodását, melyet ezelőtt még ötven évvel talán sohasem emlegettünk volna meg a művészettel kapcsolatosan?

Az erre a kérdésre való felelet magában foglalja az utolsó évszázad kultúrtörténetét.

Két dolog az, amely az általunk népművészetnek ismert valaminek különös érdeket kölcsönöz s azt előtűnk oly becsessé teszi.

Az első, hogy néhány főbenjáró, művészi elvnek jelenleg legharmónikusabb, legtisztább típusa, képviselője, hirdetője.

A második, hogy gerincében, lényegében határozott nemzeti, faji jelleggel, zamattal bír.

Az elsőért azért kapaszkodunk oly kétségbeesetten beléje, mert éppen a legmodernebb szociális átalakulások egyelőre egészen kiforgattak művészi életritmusból, úgyszólván megfosztottak az éltető művészi törvények életünkben való értékesítésétől — az igaz népművészet pedig éppen ezen művészi élettörvények egyszerű, tiszta eredménye, viruló tanubizonyosága.

A második meg azért tölt el oly nagy megnyugvással, mert — bármit is hozzon majd a jövő — eddig nem ismerünk olyan kultúrát, melynek termelője nem a faj lett volna, melynek irányát s jellegét nem egy fajnak állandó és tántoríthatlan, egy irány felé való törekvése szabta volna meg.

Ez az a két főok, amiért nekünk a nép művészete olyannyira becses.

Eszmélni pedig akkor kezdtünk reá, mikoron észrevettük, hogy veszni indul, hogy az új szociális berendezkedések létének alapját támadják meg. Midőn a gép és gyár nyomán a tömegtermelés megkezdette feltartóztathatatlan, hódító diadalútját az egész földön, minden az élet lényegét magasabban értelmező ember felsírt, úgy érezvén, hogy vele vész most minden őszinte művészi termelés lehetősége is.

S ekkor kétszeres, százszoros rajongással fordultunk ama kevés, a modern özvíz áradatából még imitt-amott kibukkanó szigetecske felé, ahol a népművészet még az élet és egyén szükségleteivel teljesen azonos, céljának becsületesen, hivalkodás nélkül megfelelő dolgokat produkált, amelyek teljesen magukon viselték W. Morris nagy mondásának a jellegét, hogy: „A művészet a munka közben érzett gyönyörnek a kifejezése“.

Ilyenformán a népművészet modern életünkben valóságos tanítómesterünké vált, belőle vontuk le jórészt azokat a tanulságokat, amelyeknek segítségével most próbálunk új művészi életritmust hozni a modern életbe.

Mit is nevezünk tehát ma népművészetnek és mik a népművészetnek ama olyannyira főbenjáró, reánk nézve oly értékes törvényei, művészi jelenségei?

Zombori Géza és Csapó József rajzai.

Népművészetet ma csak falun találunk : olyan területeken, ahol a földrajzi fekvés, egészséges, régebbi gazdasági szervezkedés és más feltételek még lehetővé teszik, hogy a nép az ő életszükségletét — templomát, házát, bútorait, ruházatát maga állítsa elő és ráér azoknak az ő lelkének legmegfelelőbb, tehát művészi formát adni.

A népművészet tehát az őt körülvevő élettel teljesen azonos, annak az életnek a szükségleteit a lehető legtökéletesebben és leggazdagabban elégíti ki.

Aki csinálja, vagy magának, családjának vagy olyasvalakinek csinálja, akinek igényeit, követelményeit teljesen ismeri, tehát teljesen tud azokhoz alkalmazkodni.

A népművészet anyagszerű, azaz olyformán bánik a különféle rendelkezésre álló anyaggal — kővel, fával, fonállal, cseréppel —, amint ezt ezeknek az anyagoknak a strukturája s egyéb fizikai tulajdonságai megkívánják; ez az anyagszerűség pedig annak a következménye, hogy azok az egyszerű falusi emberek maguk faragják meg a követ, a fát, maguk fonják meg a gyapjút, tehát van módjuk megismerni az anyagot, amelyet aztán felhasználnak.

A népművészet előkelően dekoratív, mert előállítója ráér neki megadni az őt megillető szerkezeti formát is és díszet is rakni reá; a megélhetőség, az új viszonyok kényszere nem fosztja meg képzeletének működtetésétől.

S mivel végül ezen emberek századokon által külső, zavaró beavatkozástól többé-kevésbé menten fejleszthették életviszonyaikat, művészetüket egy és ugyanazon irányban, ez a művészetük nemcsak feltétlenül a faj formanyelvén fog beszélni, megnyilatkozni, hanem még azonfelül is bizonyos autochton jelleggel fog bírni; magán fogja viselni az őt termelő földnek illatát — s ez a modern, elnemzetietlenedett világpolgár előtt csak újabb bájt kölcsönöz neki.

Ilyenformán eme egyszerű emberek olyan harmónikus, olyan tiszta életritmust, olyan tiszta művészetet mutatnak fel, amilyent bizony egyelőre a modern életben, a modern művészetben hiába keresünk.

Ezzel szemben a modern életberendezkedés hihetetlen nagymérvű, egyelőre át sem tekinthető munkafelosztáson és nagyban, tehát gyorsan és olcsón való termelésen épül fel.

Ezeknek a nagyszabású elveknek alkalmazása az életben azonban minden egyéb előtt azt eredményezte, hogy az, aki termelt, csinált valamit, — nem ismerte azt, akinek csinálta, tehát szükségleteket vagy sehogysem, vagy hiányo-

san elégtett ki. Gondoljunk csak a mi sok bécsi és budapesti bútort-, szőnyeg- és kerámia-hitványosságainkra, amelyek ilyen módon, elárasztván az egész országot, egy generáció ízlését tönkretették. Vagy azokra az iparcikkekre, amelyekkel az európaiak kolóniáik úgynevezett vadembereit látják el! Vajjon mi közülük ezeknek a dolgoknak amaz emberek életszükségleteihez — milyen zavart és szenvedést okoznak azok életritmusában!

Továbbá, mivel olyan emberek tervezték, rajzolták többnyire mindeme dolgokat, akiknek kezeügyében se fa, se kő, se agyag vagy fonál sohasem fordultak meg, hát anyagszerűségről szó sem lehetett, hanem néhány hazug, halott formának értelmetlen kitalálásából és ismétléséből élt ez az egész termelés.

És mivel itt mindenekelőtt az volt a cél, minél többet, minél olcsóbban és minél gyorsabban termelni, dekoratív előkelőségről sem lehetett szó, mert ilyen életviszonyok mellett az ember lelkéből a fantázia, ez a félnk, magányos gyermek messze-messze elmenekül, enélkül pedig művészetet csinálni, de igaz életet élni sem lehet!

Végül hová lett ebben a bábeli zavarban a fajnak mint kultúrhordozónak a formamegnyilatkozása?

Mindezt elsöpörte valami kocsonyás, gerinc- és jellegnélküli stílus-konglomerátum. S ez az új termelési módozat, szociális berendezkedés első rohamában elsöpörni látszott nemcsak minden művészt, amit az emberiség ezelőtt más élefföltételek mellett előállított, tehát elsősorban a népművészetet, hanem egyáltalában minden emberi művészet s vele együtt egy egészséges, örömteli életritmus lehetőségét is.

(Mert az a néhány festmény és szobrocska, meg szorongó középület, melyet a büszke grand'art címén még emlegettek, nem jelenthetett ilyen viszonyok mellett élő művészetet.)

Nem csoda tehát, ha mindazok, kik az emberi életnek mélyebb jelentőségét tudták vagy ösztönszerűen érezték, feljajdultak s minden erejük megfeszítésével kerestek valami menekülést, megoldást ebből a kétségbeejtő zsákutcából.

Bánatukban, fájdalmukban mihez fogtak? Egyrészt az örök, szent művészet nevében irtó, keresztesháborút indítottak az egész modern ipari termelés, a gép, a gyár ellen, másrészt meg minden lehető, mesterséges eszközzel próbálták új életre támasztani az elhanyagolt, a veszni indult népművészetet.

És valljuk meg, sem egyik, sem másik nem sikerült! A sors kerekét megkötni, az emberiség

Zombori Géza és Csapó József rajzai.

fejlődésének útját megállítani nem lehet. De e küzdelem során lassan-lassan új életigazságok merültek fel, amelyek már nem mutatták oly vigasztalannak a jövőt. Mindenekelőtt kitűnt, hogy a gép nem zárja ki eleve a művészetet az emberiség életéből, mert hiszen nagyon sok munkát pontosabban és könnyebben végez az emberi kéznél. Hogy azonban a gép és az egész modern termelés munkája művészi és áldásos lehessen, ehhez mindenekelőtt az szükséges, hogy az a szociális érzés — az összetartozás és egymásra utaltság érzése —, amely azelőtt kicsiny körben létrehozta a népművészetet, az most sokkal intenzívebb s mindeneket átfogó mértékben nyilvánuljon meg az emberiségben s vas következetességgel kényszerítve őket egymás szükségleteit őszintén megkeresni és kielégíteni.

Megtanultuk továbbá, hogy az emberi munkában az új átalakulások kapcsán újabb differenciálódások történtek.

Hogy a gép és az emberi kéz munkáját kombinálni is lehet, sőt hogy magába a gép munkájába is lehet belevinni bizonyos művészi életritmust, azaz a gép számára is lehet bizonyos művészi típusokat teremteni — és megtanultuk mindenekelőtt azt, a legfontosabbat, hogy az emberi élet nem lehet el művészet nélkül. S ha veszni indul annak valamelyik előbbi formája, akármilyen küzdelem és erőfeszítés árán, de teremt magának újabb, a jelennek megfelelőbb formát.

Most tehát már nem tekintjük feltétlen ellenségünknek a gépet, hanem inkább, hacsak lehet, segítőtársat keresünk benne.

De mi történik, mi történjék a mi veszni indult és — mi tűrés-tagadás benne — bizony szívünk legmélyéhez nőtt népművészetünkkel?

Hogy fog ez megállani, megállhatni az idők új forгатagában?

Minden igazi kultúrának egyik alapvető tulajdonsága, törvénye, hogy a fejlődés folytonosságát igyekszik fenntartani. Egyik generáció a másik kezébe adja át a munkálkodás fonálát, a jelen a multon épül fel, a gyermekek, az unokák apáik, őseik munkáját fejlesztik, építik tovább. Maradi, kicsinyes ember az, aki az új előtt makacsul szemet húny, de igazán kultúrelenes, barbár az a másik, aki már meglevő kultúrértékeket meg nem becsül, könnyelműen elpazarol. És mondhatom, egy nép kultúrképességének éppen az a legbiztosabb fokmérője, hogy mennyire érzi át a munka egyik generációról a másikra való folytonosságának a jelentőségét.

A népművészetet a mai formájában az enyészettől meg nem menthetjük, bár egy kis jóakarattal még életét, buzdító például, egy darabig kihúzzhatjuk. Fontosabb ennél, hogy előállítóikat a megváltozott gazdasági és szociális viszonyok mellett is olyan helyzetbe hozzuk, amelyben még erejük és kedvük marad, a réginek folytatásaképpen, maguknak új népművészetet teremteni. De legfontosabb, hogy az a teméntelen művészi erő, mely mint valamely tőke fel van halmozva a népművészet termékeiben és csakúgy sugározza magából alkotóik lelkének egyszerű épségét — mondom, hogy ez az erő, mint valami termékenyítő forrás, át meg át hassa a modern művészet és modern élet megnyilvánulásait.

S itt aztán, mint igazi nagy tanítómesterünkhöz, úgy fordulha-

Egerhegyi fatemplom

Egerhegyi fatemplom.

Église en bois à Transylvanie.

tunk mi a népművészethez. Mert még nagyon soká lesz az, amíg a modern művészet szülte életritmusa — ha talán gazdagabb is lesz egykor — eléri majd a harmóniának s tisztaságnak azt a fokát, amely a népművészetnek éltető erejét és szépségét teszi ki.

Persze, ezt a népművészetet utánoznunk, egyszerűen lemásolnunk nem lehet. Ez volna a legnagyobb hazugság és bűn éppen a művészet törvényei ellen. De olyan áhítattal, odaadással kell közelednünk feléje, megnyitnunk neki lelkünket, mint ahogy magunkba fogadjuk s lelkünkbe felszívjuk a természet csodás jelenségeit.

A népművészet a mienkétől nagyon elütő szükségleteket elégített ki s formanyelve nem a mi lelkünkéből fakadt, a mi művészetünk tehát nem lehet egyszerű folytatása neki.

De arra igenis a legegyszerűbben s a legvilágosabban taníthat meg, hogy egy művészi feladatot hogy kell megfogunk, megoldanunk, s formakincse mérhetetlenül meggazdagíthatja, megtermékenyítheti a mienket.

És még egyet. Egy ember munkája lehet nagy művészi alkotás, de stílus csak akkor lesz benne, ha ahhoz az alkotáshoz sok-sok ezer vagy millió ember lelke hozzájárult. Nos, a stílusnak ez a kelléke megvan a népművészetben — és még nincsen meg a modern művészetben — s ezért tekintünk olyan rajongással és tisztelettel az előbbire.

Még egyszer tehát röviden: mik azok a tanulságok, amelyeket a népművészetből levonhatunk, melyek azok a benne élő értékek, amelyek azt nekünk oly becsessé teszik?

A népművészetben megvan az a harmónikus, tiszta életritmusa, amely a modern művészetben még nincs meg.

A népművészet megtanít arra, hogy miképpen jut el a faj hosszás, folytonos és egyirányú munkálkodás árán ehhez a harmónikus, tiszta életritmushoz.

* * *

Minden igazi kultúrnép, ahol a kulturális fejlődés folytonossága megvan, lehetőleg főrekszik meglévő kultúrértékeket megtartani vagy őket az élet újabb kívánalmaihoz hozzáilleszteni, de el nem dobni. Ezt kell nekünk is tenni.

Egyrészt a modern művészetnek le kell vonnia a népművészet nagy tanulságait — s formakincsét lehetőleg megőriznie és továbbfejleszteni, másrészt módot keresnie arra nézve, hogy az a változó szociális berendezkedések mellett is átalakulva bár, de tovább élhessen.

Ez a mi feladatunk és szempontunk a népművészetrel szemben.

A mai merkantilis világ úgy bánik a művészettel, mint a szultán Seherazaddal: minden nap elodázza halálát, mert szellemtelen unalmában kíváncsi a folytatására. Jaj, hogy a végén feleségül ne vegye!

Ha ki nem égett az alkotás szent tüzeiben, az ne akarjon mások alkotása fölött ítélkezni.

Régen azt mondták, hogy az építészet megfagyott zene. Különös! most a zene lett fölolvadt építészet. S az építészet? bizony csak vékonyka drótra fagyasztott habarcs... és nem muzsikál: majd csak összedől.

Nagy Sándor.

Monostori fatemplom.

Église en bois à Transylvanie.